

הרב יחיאל מיכל הכהן טרעגער

קרית יואל יצ"ו

דין לברור הפסולת ביום טוב כשהיה יכול לברור
מערב יום טוב

דעת שו"ע הרב בזה

הנני להעלות על הכתב דין בורר ביום טוב ובאותן דברים ואופנים שהתירו בהם מלאכת בורר ביום טוב¹ כשהיה לו אפשרות לברור מערב יום טוב, אם מותר לברור אותו כרגיל פסולת מתוך אוכל כדי לאכול לאלתר, או שאז דינו כמו בשבת ואינו מותר רק אוכל מתוך פסולת כדי לאכול לאלתר, ובעיקר נבאר ב"ה שיטת השו"ע הרב בזה.

(א) איתא במחבר (או"ח סי' תק"י ס"ב), הבורר קטניות ביום טוב בורר כדרכו בחיקו ובתמחויו אם רוצה לאכול בו ביום, אבל לא בטבלה ולא בנפה ולא בכברה, במה דברים אמורים כשהאוכל מרובה על הפסולת, אבל אם היתה הפסולת מרובה על האוכל בורר את האוכל ומניח את הפסולת כו'. ובט"ז (סק"ג) הביא מהרב המגיד (הלכות יו"ט פ"ג הט"ו) שהרשב"א כתב כל שבשבת חייב חטאת אסור ביום טוב, ולמדו מדאסרו בנפה וכברה, ומזה יצא לו שאסור לברור ביום טוב כי אם לאכול מיד ולא להניח לבו ביום כמו בשבת (סי' שי"ט), והרב המגיד כתב דכבודו במקומו מונח, שהרי ברירת פסולת מאוכל אפילו ביד חייב חטאת וביום טוב מותר, ולא אסרו נפה וכברה אלא דמחזי כבורר לימים רבים, וזהו שלא הזכירו ביום טוב כלל שיהא בורר לאלתר, אלא דינו כאופה ומבשל דמותר לבו ביום ע"כ.

וכתב הט"ז, וקשה לי דשאני מבשל שאי אפשר מערב יום טוב דמפיג טעמו, משא"כ בבורר שאפשר מערב יום טוב, ואף על פי שבאוכל נפש עצמו מותר אפילו ביכול לעשות בערב יום טוב, היינו מן התורה אבל מדרבנן אסור כו', וגם תמוה לי מה שכתב הרב המגיד מדלא זכרו ביום טוב שלא יברור רק לאכול לאלתר, ועוד מדהתירו לברור ביום טוב פסולת מתוך אוכל מה שאסור בשבת, בחדא מלתא נדחו הני תרי הוכחות, דהיינו שהפוסקים לא כתבו דין איסור הברירה ביום טוב שסמכו על מה שהזכירו בשבת, מסתמא כן הוא ביום טוב כל שהיה אפשר מערב יום טוב, וא"כ כשהתירו כאן ליקח הפסולת מאוכל היינו לאכול לאלתר כדינו בשבת כו', וע"כ נלע"ד דברי רשב"א עיקר כו'.

(ב) ובשו"ע הרב (ס"ג וס"ה) כתב, הבורר קטניות המעורבים עם עפרורית או עם מוץ שלהם בורר כדרכו אפילו פסולת מתוך האוכל, ואפילו בקנן, ואפילו אינו אוכל מהם לאלתר אלא בורר בשחרית לאכול בין הערבים, ואף על פי שכיזא בו בשבת חטאת אפילו בורר אוכל מתוך הפסולת, מכל מקום ביום טוב לצורך אכילה התירו לברור כדרכו אפילו פסולת מתוך האוכל כו', כל זה כשלא היה אפשר לו לברור מערב יום טוב, אבל אם היה אפשר לו לברור

1 עיין אריכות בזה בשו"ע הרב (סי' תק"ו קו"א סק"א) ומחה"ש (סי' תק"ד סק"ט) ומ"ב (סי' תק"ד ס"ג ביה"ל ד"ה משום, וסי' תק"ו שעה"צ סק"א, וסי' תק"י ס"ב ביה"ל ד"ה הבורר) ושבייתת השבת (סוף מלאכת בורר) ומנחת פתים (הנדמ"ח סי' תק"י ס"ב) ושו"ת יגל יעקב (בהגהות לסי' תק"ו) ואכמ"ל.

מערב יום טוב אסור לברור פסולת מתוך האוכל אפילו בידו, אף על פי שהאוכל מרובה על הפסולת ויש יותר טורח בברירת האוכל מבברירת הפסולת, ואפילו אוכל מתוך הפסולת אין לו לברור אלא מה שהוא צריך לאכול לאלתר, כמ"ש (בסי' שי"ט) לענין שבת, לפי שכל מלאכת אוכל נפש שהיה אפשר לו לעשותה מערב יום טוב ולא יהיה בכך הפסד ולא חסרון טעם, אסור לעשותה ביום טוב מטעם שנתבאר (בסי' תצ"ה).

ובקונטרס אחרון (סק"ב) הביא דברי הט"ז הנ"ל וכתב, וזה אינו אלא לפי שיטת הטור (סי' שי"ט) דאף בשבת מותר לברור פסולת מהאוכל (היינו לאכול מיד) כדי לאכול לאלתר כו', אבל לשיטת הרמב"ם ורשב"א ושו"ע (סי' שי"ט) דבפסולת מתוך האוכל אסור אפילו לאכול לאלתר, א"כ ביום טוב דשרי לברור כדרכו אפילו פסולת מהאוכל, על כרחק צריך לומר כמו שכתב המגיד משנה דברירת קטניות הותרה לגמרי אפילו במקום שכיוצא בו בשבת חייב, ודלא כט"ז, אלא דלענין דינא קיימא לן כהט"ז, שאם היה אפשר לברור מערב יום טוב אסור לברור ביום טוב כי אם מה שצריך לאכול לאלתר, שהרי (בסי' תצ"ה) סתם רמ"א וכתב כלל לכל הלכות יום טוב, דיש אומרים שכל מלאכות אוכל נפש שהיה אפשר לעשותה מערב יום טוב אסור לעשותה ביום טוב, ומשום הכי לא הוצרך לחשוב כרוכלא בכל (המקומות) היתר שנזכר בשו"ע, דיש אומרים דהיינו כשאי אפשר לעשותה בערב יום טוב, ולכן סתם רמ"א בכאן וכתב אפילו לבו ביום, וכמו שכתב המג"א עיי"ש באריכות.

ג) והנה מסתימת לשון שו"ע הרב בפנים נראה, דאם היה אפשר לברור מערב יום טוב אסור לו לברור כלל פסולת מתוך האוכל אפילו כדי לאכול לאלתר, ואינו מותר רק לברור האוכל מתוך הפסולת כדי לאכול לאלתר כמו שהדין הוא בשבת, שהרי כתב 'אסור לברור פסולת מתוך האוכל אפילו בידו כו', ואפילו אוכל מתוך הפסולת אין לו לברור אלא מה שהוא צריך לאכול לאלתר. א"כ משמע דרך בבורר אוכל מתוך פסולת מותר לברור מה שהוא צריך לאכול לאלתר, אבל בפסולת מתוך האוכל לעולם אסור לברור אפילו אם צריך לו לאלתר, וכן משמע מדבריו בקונטרס אחרון דלדין אם היה אפשר מבערב יום טוב דינו ממש כמו בשבת, ובשבת הלא אסור לדין לברור הפסולת אפילו כדי לאכול לאלתר.

וכן נראה לדייק ממה שכתב השו"ע הרב שם בסוף הקונטרס אחרון בזה הלשון, ואין להקשות לפי מה שכתבתי לעיל דלרמ"א היכא דאפשר לו לברור מערב יום טוב אסור לברור ביום טוב, א"כ ביום טוב עצמו אם אפשר בלא חילול יום טוב, דהיינו שימתין עד זמן אכילה אם אוכלם חיים ויברור אוכל מתוך הפסולת בענין שאפילו בשבת מותר, למה נתיר לו לברור לבו ביום לחלל יום טוב במה שאפשר זולתו כו'. הרי דכתב 'דלרמ"א היכא דאפשר לו לברור מערב יום טוב אסור לברור ביום טוב', ולא כתב דזהו רק אם אינו לאלתר, משמע דגם לאלתר אסור לברור הפסולת, וכן מתמיהתו שהקשה דבאפשר זולתו למה נתיר לו לחלל יום טוב, ולא נאמר שימתין עד זמן אכילה אם אוכלם חיים ויברור אוכל מתוך הפסולת. מבואר דאין שום אופן היתר שאין בו משום חילול יום טוב כשבורר הפסולת כרגיל, דאם לא כן למה כתב 'ויברור אוכל מתוך הפסולת', הלא ביום טוב מותר לברור בכל אופן הן אוכל מתוך הפסולת והן פסולת מתוך האוכל אם הוא כדי לאכול לאלתר, ואין כאן שום חילול, אלא משמע דאין בזה היתר ביום טוב יותר מבשבת, ורק אוכל מתוך פסולת מותר כדי לאכול לאלתר ולא להיפך.

ד) וכן כתב במנחת יום טוב (סי' צ"ח סקל"א אות ג') בדעת השו"ע הרב וזה לשונו, ועיי"ש

בש"ע הרב דכל זה מיירי כשלא היה אפשר לו לברור מערב יום טוב, אבל אם היה אפשר לו לברור מערב יום טוב אין לו לברור אלא מה שהוא צריך לאכול לאלתר, וגם בכהאי גוונא אין לו לברור אלא אוכל מתוך הפסולת, אבל אסור לברור פסולת מתוך האוכל אפילו בידו כו', הרי מפורש דאין שום היתר כלל לברור הפסולת מתוך האוכל, וכן כתב במסגרת השלחן (על ספר שלחן שלמה מהמוציא לאור² סי' תק"י סק"א) בשם שלחן ערוך הרב וזה לשונו, ואם היה בידו לברור מערב יום טוב לא יברור ביום טוב דק אוכל מתוך פסולת' ובידו, ורק לאותו סעודה הסמוכה. וכן מבואר שהבין במסגרת השלחן (על קיצור ש"ע סי' צ"ח סק"ט) בדעתו של הרב, דכתב ואם אפשר לו לברור מערב יום טוב צריך לשנות בברירתו ביום טוב אם בורר פסולת מתוך האוכל, או שלא לאכול לאלתר רק אח"כ בו ביום, וציין מקורו על פי דברי שו"ע הרב הנ"ל עיי"ש, הרי דבבורר הפסולת מתוך האוכל לעולם צריך לעשות שינוי, ואין בזה היתר דצריך לו כדי לאכול לאלתר.

(ה) אולם ראיתי בשו"ת נפש חיה (סוף סי' ל"ח) דאחר שהביא דברי ט"ז הנ"ל כתב בזה הלשון, וכן ראיתי בש"ע מהגאון מוהר"ז זצלה"ה שפסק כן דלברור פסולת מתוך האוכל אף ביד אסור רק מה שהוא צריך לאכול לאלתר כו'. וע"כ מחמיר שם בשאלתו כיון שאינו לצורך לאלתר עיי"ש, הרי הבין מדבריו דאם בורר כדי לאכול לאלתר מותר לברור גם הפסולת מתוך האוכל, ברם צ"ע למה יהא מותר לברור הפסולת דבר שהוא מלאכה גמורה האסורה לדין בשבת, וכעין מה שהקשה השו"ע הרב עצמו שם על הט"ז, ותו צ"ע מאיזה לשון הבין הנפש חיה לדייק כן בכונת השו"ע הרב.

ונתעוררתי דיש לומר דהנפש חיה הבין לדייק כן בדברי שו"ע הרב ממה שכתב, 'אסור לברור פסולת מתוך האוכל אפילו בידו כו', ואפילו אוכל מתוך הפסולת אין לו לברור אלא מה שהוא צריך לאכול לאלתר'. מדלא כתב אסור לברור פסולת מתוך האוכל אפילו בידו 'אפילו לאלתר' כו', נראה דלאלתר מותר לברור גם הפסולת, ועל כרחק מה שכתב בסוף 'אלא מה שהוא צריך לאכול לאלתר', סובב על שניהם גם על הדין כשבורר הפסולת מתוך האוכל דמותר, וכן יש להוסיף דבקונטרס אחרון כשכתב דלענין דינא קיימא לן כהט"ז, שאם היה אפשר לברור מערב יום טוב אסור לברור ביום טוב כי אם מה שצריך לאכול לאלתר. ג"כ לא כתב דמותר רק לברור האוכל מתוך הפסולת, א"כ משמע דגם הפסולת מותר לברור כדי לאכול לאלתר, וכן הלא כתב דקיימא לן כהט"ז, ושיטת הט"ז הוא דגם הפסולת מותר לברור כדי לאכול לאלתר.

(ו) ברם כל דיוקים הנ"ל נראה דאינם מוכרחים, ובעיקר לא נתיישב תמיה הנ"ל דכיון שסובר הרב דבאפשר מערב יום טוב לא התירו מלאכת אוכל נפש ביום טוב, א"כ האיך התיר לברור הפסולת שהוא מלאכה האסורה, ע"כ נראה יותר כמו שהבינו המנחת יו"ט ומסגרת השלחן הנ"ל בדעת השו"ע הרב, דאם היה אפשר מערב יום טוב דינו כמו בשבת שאינו מותר רק לברור האוכל מתוך הפסולת כדי לאכול לאלתר, ומה שכתב השו"ע הרב דקיימא לן כהט"ז, היינו רק בפרט זה דבאפשר מערב יום טוב אסור לעשות שום מלאכה, א"כ לדין ששבשבת אסור לעולם לברור הפסולת מהאוכל כמו שכתב שם הרב, ה"ה ביום טוב הדין כן אפילו אם כונתו כדי לאכול לאלתר.

(ז) והנה המ"ב (ביה"ל ד"ה אם) הביא מחמד משה (סק"א) דהא דמתיירין פסולת מתוך אוכל, הוא דוקא בשלא היה יכול לברור מבערב יום טוב, אלא דכתב דלאלתר מותר בכל גווני כהט"ז, והקשה המ"ב דזה אינו מובן דבשבת פסולת מתוך אוכל אפילו לאלתר חייב. ומבואר מדבריו דהבין בדעת החמד משה דסובר ג"כ דאם היה אפשר לברור מערב יום טוב מותר לברור רק לצורך לאלתר, אלא שמותר לברור אפילו פסולת מתוך האוכל וע"כ תמה עליו שזה אינו מובן, ושיטת השו"ע הרב לא הביא המ"ב כלל, ברם נראה דאולי יש להעמיס בדברי החמד משה דגם הוא סובר דבאפשר לעשותו מערב יום טוב מותר רק לברור האוכל מתוך הפסולת, דלא כתב שם מפורש 'דלאלתר מותר בכל גווני כהט"ז' כלשון שהביא המ"ב הנ"ל, רק אחר שמסיק דהנראה לדינא כסתימת כל הפוסקים כמו שכתב הרב המגיד דאף לבו ביום מותר לברור, כתב ודוקא בשלא היה אפשר לעשותו מערב יום טוב, דבלאו הכי אסור רק לאכול לאלתר ובזה אף המגיד משנה מודה עיי"ש, א"כ יש לומר דכונתו דבאפשר מערב יום טוב מותר רק כשבורר האוכל מתוך הפסולת כדי לאכול לאלתר, עכ"פ אינו ברור דסובר להיפך וצ"ע.

(ח) תמצית העולה מכל זה, לדעת רוב אחרונים הנ"ל שיטת שו"ע הרב הוא דבהדברים שהתירו בהם לברור ביום טוב, אם היה אפשר לברור מערב יום טוב אין לו לברור הפסולת מתוך האוכל אפילו כדי לאכול לאלתר, אלא רק האוכל מתוך הפסולת מותר לברור, וגם בדעת החמד משה נראה דיש מקום לפרש כן, אבל אם יעשה שינוי בהברירה אז יכול לברור גם הפסולת מתוך האוכל כמו שכתב במסגרת השלחן הנ"ל, וגם המ"ב בביה"ל שם ובכף החיים (סקט"ז) סוברים לדינא דצריכים לעשות שינוי באפשר מערב יום טוב, אלא שבזה הם מחולקים עם השו"ע הרב מהו נחשב שינוי שמהני בברירות הקטניות עיי"ש, ואכ"מ.

העולה מכל הנ"ל, שיטת השו"ע הרב הוא דאם היה אפשר לו לברור מערב יום טוב אין לו לברור הפסולת מתוך האוכל כלל ביום טוב אפילו כדי לאכול לאלתר, ואם עושה שינוי מותר.

הרה"ק בעל התניא אמר פעם שבליל ראש השנה צריכה להיות העבודה בשמחה. נכנסו אליו נכדו כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" ור' נחום (בנו של כ"ק אדמו"ר האמצעי) ושאלוהו, כיון שבר"ה צ"ל העבודה בשמחה א"כ למה הוא בוכה. והשיב להם שבכייתו היא בכי' של שמחה. (תורת מנחם ח"ב ע' 4)

עיקר שורש הטהרה בקדושת יוה"כ היא טהרת קדושת הברית, כמו שנאמר בזאת יבא אהרן אל הקודש, שמלת "זאת" מרמז רזא דברית קדישא כידוע, היינו שמשורש טהרת וקדושת יום הנורא הזה נוכל לבוא אל גוף פנימיות קדושת הברית שהוא שורש קדושת השבת, כמו שנאמר ויקדש אותו, שמלת "אותו" מורה על רזא דברית כידוע, וקדושת שבת וקדושת יוה"כ מתאחדים כאחד ברזא דברית קדישא, קדושת יוה"כ הוא בענין הטהרה בקדושה זו שלזה רומז מלת "תטהרו", וקדושת שבת הוא עצם שורש פנימיות קדושת הברית הנרמז במלת "ויקדש אותו" וכנ"ל.

(אמרי אמת, לש"ש, ד"ה ימים, דף ע"ח ע"ד)